

לימוד תורה ונשיאת אשה

הרב שלמה רוזנפלד

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. המקור
- ג. עכוב בפריה ורביה
- ד. הרהורי עבירה
- ה. שיטת הרמב"ם
- ו. לימוד קיום התורה או פגיעה באיכות הלימוד וגורם השרות הצבאי
- ז. בהלכה
- ח. סכום

א. הקדמה

בכל הדורות היתה התמודדות כנה בין שתי מחוייבויות חשובות אלה. בצבור התלמידים של תקופתנו נוסף מימד הזמן של השירות הצבאי המוסיף מחוייבות נוספת וממילא מחדדת יותר את ההכרעה של בן ישיבה בין רצונו האמיתי לשקוד בתורה מול מחויבותו לבנות בית. במצב זה עולה גם שאלת ההרהורים המטרידים את האדם במיוחד אם קיימת הכרות בין בני הזוג. וברצוננו ללמד מתוך הסוגיא בקידושין כוונים כלליים בשקולים שיביאו אותו להכרעה בענין זה.

ב. המקור

הגמ' בקידושין דף כט :

"ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ולמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. א"ר יהודה אמר שמואל: הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה? ולא פליגי: הא לן והא להו".

בעוד שבתוספתא המובאת בתחילת קטע זה ברור שההנחיה הכללית היא שקודם ילמד תורה הרי שהאמוראים נחלקו בדבר עקב בעית הפרנסה ועול הבית - "ריחיים בצוארו" - והגמ' תולה זאת במצב המקומות השונים.

הראשונים הסבירו זאת באופנים שונים ונראה שהכוון הכללי דוחק את בעית הרהורי העבירה למקום משני.

בהסבר חילוקי המקומות - "הא לן והא להו" מסביר רש"י שבני בבל למדו בא"י "ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו, נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה. ובני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו".

משמע, שהעיקר זה הנשיאה בעול הבית כשענין ההרהור הוא רק יתרון של בני בבל אחרי שסודר ענין הפרנסה. כ"כ יתכן שברש"י הנ"ל ענין ההרהור הוא לא הרהורי עבירה אלא הרהורים של פרנסה וטרדות כפי שזה יותר משתמע מההקשר שבו מופיע.

רבנו תם בתוס' (ד"ה "הא לן") אמנם בשאלתו הראשונה על רש"י מתייחס לגורם ההרהור של בני א"י אך גם הוא תולה זאת קודם בבעיית הפרנסה וז"ל: "בני בבל שאינו יכול להניח אשתו וילך וילמד תורה ועוד שהם עניים (כי הגמ' בגיטין דף ו: מתייחסת בחריפות לאלה שמשאירים משפחתם בלא דאגה לפרנסתם וזאת גם היתה שאלתו השניה של רבנו תם על רש"י) ושמואל דאמר נושא אשה תחילה לבני א"י אמר, שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים וטוב לו שישא אשה וילמוד תורה בטהרה". הרי שלימוד התורה בטהרה הוא רק לאחר פתירת בעיית הפרנסה. ויעויין בר"ת המובא בתוס' רא"ש ובריטב"א שאינם מזכירים בו כלל את גורם ההרהורים. גם הר"ן בשם אחרים (דף יב. ברי"ף ד"ה "הא לן" באמצע) תולה זאת בענין צרכי הבית בנימה קצת שונה וז"ל:

"בני בבל היו נשותיהם מתעסקות במלאכת הבית ובמו"מ ואפשר לאנשים ללמוד ומשום הכי לדידהו נושא אשה ואחר כך ילמוד תורה אבל בני א"י היו נשותיהם מעונגות ואוכלות ואינן עושות ומשום הכי לדידהו ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה".

גם המאירי הולך בכוון דומה לפרוש האחרון של הר"ן. מכל הראשונים הנ"ל משמע שגורם עול הבית והפרנסה הוא גורם עיקרי שיש לשקול זאת כגורם המעכב או מאפשר לימוד תורה בעוד שגורם הרהורי העבירה הוא גורם משני או שבכלל לא נזכר.

ג. עכוב בפריה ורביה

גורם נוסף זה העכוב במצוות פריה ורביה. כך מבין רש"י בגיטין ו: הגמ' המתייחסת בחריפות לאלה מבני בבל העולים ללמוד תורה בא"י ומשאירים נשותיהם ובנותיהם ומקיימים בכך את הפסוק (יואל ד) "ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו בין וישתוו" וז"ל:

"שהיו משתכרין בא"י ומניחים נשותיהם עגונות ובטלים מפריה ורביה שנקל בעיניהם ילדים וילדות".

גם הרא"ש בקידושין (פ"א סי' מ"ב "תר") לאחר שמביא הגמ' מסכם:

"וכולהו מודו דאם אי אפשר לו ללמד אם ישא אשה, ילמוד ואח"כ ישא אשה. וקצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה (יבמות סג:)."

אמנם גורם זה גם הוא לא מהווה גורם ראשוני וכפי שנראה אפשר אף לדחותו בכלל, ענין זה של הגיל, יותר משמע כהמלצה חשובה אך איננה איסור וכן מבין הרמב"ם בפרק ט"ו ה"ב מהל' אישות: "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות בעבור אשתו ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר. אף הרא"ש (הני"ל) שמדבר על כפיית ביי"ד את מי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אך גם הוא מסיים:

"כולהו מידי דאם אי אפשר לו ללמד אם ישא אשה, ילמוד ואח"כ ישא אשה".

וכן פוסקים הטור והמחבר באבן העזר סי' א' סעיף ג' כדברי הרא"ש והרמ"א שם מאשר זאת בהגה"ה לסעיף זה:

"ובזמן הזה נהגו שלא לכופ על זה".

הבית שמואל שם בס"ק ה' מרחיק לכת מאוד בכך שאין קצבה לדבר וכן מבין זאת ברמב"ם וכדלקמן.

ד. הרהורי עבירה

הגורם של הרהורי עבירה עולה בהמשך הסוגיא בנושא בפני עצמו, אף שאין להתעלם מסמיכות הענינים. הגמ' שם בדף כט: מעלה מספר אפשרויות של גיל נישואין כשהמרכזי שבהם הוא עשרים שנה אחרת "כל ימיו בהרהור עבירה". וכן "כוון שהגיע כ' ולא נישא אומר תיפח עצמותיו". ובהמשך הגמ' שם מנחה רבא את ר' נתן בר אמי שיטיל חנוכו על בנו עד גיל עשרים ושתים או עשרים וארבעה ורש"י מבין שגם זה קשור לענין ששיאו אשה. אמנם, ר"י הזקן והמאירי מקשרים זאת

לענייני חינוך והרמב"ם לענין גיל פריה ורביה (וכדלעיל). בכל אופן, העובדה שגמי זאת הובאה באופן נפרד מהדיון של לימוד תורה ועול הבית, מלמדת שאין זה קשור לדיון הנ"ל המהווה גורם משפיע אא"כ מצב ההרהורין הוא במצב במטרידו מללמד תורה וכדלקמן.

לשם כך נכנס לדיון בשיטתו הברורה והחדה של הרמב"ם בענין זה.

ה. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בפ"א מהל' תלמוד תורה ה"ה אומר :

"לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה שאם נשא אשה תחילה, אין דעתו פנויה ללמוד, ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי. ישא ואחר כך ילמוד תורה".

הנה הוא הקובע כלל ברור שלעולם ילמד קודם נשיאת אשה ואין הוא מחלק בין המקומות השונים. אמנם כבר העיר על כך הלחם משנה במקום שסמך הרמב"ם על מה שכתב בהל' אישות אך המעין שם לא ימצא חילוק זה. אדרבה משמע שאם טרדת המזונות מעכבתו מלממש תורה עדיף שלא ישא אשה קודם. וז"ל שם בהקשר של מצות פריה ורביה בפרק ט"ו ה"ב :

"וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה כדי שלא יטרח במזונות בעבור אשתו ויבטל מן התורה, ה"ז מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן תלמוד תורה".

הרי שלא תלה זאת במקומות השונים אלא באפשרותו של האדם וכן מדייק הב"ח ביורה דעה, תחילת סי' רמ"ו שלכן השתמש הרמב"ם - ובעקבותיו הטור שם - בבטוי "לעולם". בכל אופן, משמע משני המקומות ברמב"ם, שהגורם הראשוני הוא שתהא דעתו פנויה ללמוד משום טרדת המזונות ורק אח"כ מביא את גורם ההרהורים כנ"ל בהל' ת"ת :

"ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי, ישא ואח"כ ילמד תורה".

וכן בהל' אישות לאחר שהזכיר את גורם המזונות הנ"ל כותב שם (בהל' ג'):
 "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ישנה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עוון, והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפי' היו לו בנים שמא יבא לידי הרהור".

ונראה לומר שבשני המקומות מדובר במצב שבו ההרהורים מטרידים אותו עד כדי כך שאיננו מסוגל ללמד תורה ולא סתם הרהורים. לכן דייק בהל' ת"ת "עד שנמצא שאין לבו פנוי" ובאישות: "שיהא יצרו מתגבר עליו" הנזכר בהקשר של בן עזאי כלומר שאפי' אחד שכזה אם הוא מאוד מוטרד מהרהורים, רק אז יקדים לישא אשה. וכן מביא הדוגמא של מי שיש לו בנים שההרהורים מטרידים אותו א"כ משמע שזה מצב מאוד מטריד. אחרת, בעצם לכל אדם עלולים להיות הרהורים ואפי' נשוי, אלא שתלוי עד כמה ההרהורים אכן מביאים אותו למצב שכבר אינו יכול ללמוד. עד אז יכול להמתין מלשאת אשה כדי לא להיות מוטרד מעול צרכי הבית. הדברים משתלבים גם עם דברי הרמב"ם בה' דעות (פרק ה' הי"א) בהם מדריך את האדם שיכלכל את דעותיו בצורה הנכונה ובמיוחד תלמיד חכם. וז"ל שם:

"דרך בעלי דיעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה ואח"כ בית דירה ואח"כ ישא אשה".

וידייק שם בכל הפרק שמדבר על תלמיד חכם בדבורו, בהלוכו, במלבושו, במשאו ובמתנו ורק בענין הזה מדבר על "בעלי דיעה". וכנראה, שזאת הנחיה נכונה לכל אדם, כל מי שהוא "בעל דעה" ולא דוקא ת"ח, שהרי בהמשך ההלכה קורא למי שלא נהג סדר זה "אבל הטפשין מתחילין לישא אשה ואח"כ אם תמצא ידו יקנה בית" וכו'. אם כן, תלמיד חכם שעוד עסוק בתורתו, בודאי שנשיאת אשה וכל הקשור בטורח הבית יטרידוהו בלמוד התורה. אמנם זה מתקשר גם לשיטתו המפורסמת הבענין לימוד תורה ופרנסה כנזכר בהל' ת"ת (פ"ג ה"י) ובפרושו למשנה באבות פ"ד. ואכמ"ל.

גם הבית שמואל באבן העזר (סי' א' ס"ק ה') מבין כך ברמב"ם שמי שהוא בן עזאי באמת אין לו קצבה לדבר ויש לו היתר לבטל מצות פריה ורביה אע"ג דהיה לו אפשר לישא אשה ולא יהיה לו טרחא משום מזונות "אבל אדם אחר צריך לישא אשה כשלא יהיה טרחא בשביל מזונות אבל אם יהיה טרחא בשביל מזונות ויצרו אינו מתגבר עליו, מותר להתאחר כל זמן שאין יצרו מתגבר עליו ואין קצבה לדבר", הרי שענין ההרהורים נדחה לגמרי אא"כ התגבר עליו.

ו. לימוד קיום התורה או פגיעה באיכות הלימוד וגורם השרות הצבאי

ישנם שני גורמים נוספים שנגעו בהם האחרונים והקשורים להבנת דברי הרמב"ם הנ"ל בהל' אישות:

"ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות בעבור אשתו ויבטל מן התורה ה"ז מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה".

ותמהו עליו האחרונים כגו' רבנו זלמן בשו"ע שלו חלק יור"ד הל' ת"ת פ"ג בקונטרס אחרון אות א' שהרי הכלל של "העוסק במצוה פטור מהמצוה" שונה במצות תלמוד תורה כנזכר בגמ' במסכת מו"ק ט: ובהבנת הראשונים שם, שאם נזדמנה לו מצוה שאינה יכולה להעשות ע"י אחרים או מצוה שבגופו, שרק הוא יכול לקיימה, מפסיק את לימודו לעשות המצוה המזדמנת כפי שהרמב"ם בעצמו כתב בהל' ת"ת פ"ג ה"ד. ועונה רבנו זלמן שיש שני סוגי תלמוד תורה: לימוד לשם קיום התורה ומצוותיה ולימוד שהוא עסוק בעיון בדברי תורה.

דברי הגמ' במו"ק מוסבים על הסוג השני שאכן בו יש מצוה להגות יומם ולילה ואז יבטל במצוה המזדמנת אך לגבי הסוג הראשון כאשר עלול להפגע קיום התורה אז ת"ת הרי היא ככל המצוות והעוסק במצוה - ובמקרה זה לימוד לקיום התורה - פטור מן המצוה ולכן ידחה את מצות פריה ורביה מפני סוג לימוד זה.

לפי הבנה זאת, מי שצריך גם לשרת את עם ישראל בצבא לא יספיק ללמד אז מספיק לקיומה של תורה וודאי שמוטלת עליו החובה לדחות מעט את נשיאת האשה ע"מ שיוכל להספיק זאת. אין ספק שאם לא יעשה זאת לפני, יקשה עליו הדבר יותר מאוחר כשיהיה עליו ריחיים על צוארו.

פתרון אחר בענין השאלה "של העוסק במצוה" ובהשלכות גם בענין איכות לימוד התורה מצינו אצל ר' משה פיינשטיין זצ"ל בחידושו "דברות משה" על קידושין (סי' מ' סוף ענף ד'). יש לפי דעתו שני דברים בלימוד תורה:

"יש חובה ללמד התורה בידיעה ויש חובה באיכות הלימוד שצריך להשתדל להבין לפי כוחותיו וכשרונותיו שחננו השי"ת".

ר' משה מבין שאכן אדם מבטל זמן של לימוד תורה משום מצוה, מאחר שמצות ת"ת בחיוב אינה אלא להזמן שהוא בטל ממלאכתו כלומר לזמנו הפנוי, נמצא שאינו מבטל מצות ת"ת כיון שעושה מצוה אחרת. על זה הגמ' במו"ק אומרת שאין שייך הכלל של העוסק במצוה פטור ממצוה. אמנם אם אירע לפניו מצוה כזאת שתטרידהו שלא יוכל ללמד כהוגן כפי כשרונותיו, שהמצוה שיעשה תבטלהו מלהתעמק כפי כשרונותיו משום היותו טרוד במלאכתו עד שיפגע איכות לימודו,

"נמצא שנתבטלו ממצות ידיעת התורה שמחוייב בזמן ההוא ולא גרע מצות ת"ת משאר מצוות שהעוסק בהן פטור ממצוה אחרת ועוד כש"כ הוא לת"ת שעדיפא מכל המצוות".

לפי זה, בחור ישקול היטב את מצבו האם יוכל גם לשרת בצבא גם לשאת בעול הבית וגם שלא להפגע באיכות הלימוד. כאשר כל הדברים נעשים ביחד ללא נתינת רווח זמן לכל אחד יש סכוי גדול שאכן זה יפגע באיכות הלימוד. לעומת זאת אם יגמור את הפרק הצבאי ויספיק להתרכז תקופה טובה בלימוד, יוכל לפתח את הלימוד לפי כוחותיו וכשרונותיו, דבר שיאפשר לו להמשיך בכך גם כאשר ישא אח"כ אשה.

אין ספק שבחורי הישיבה המצווים בימינו גם על השרות הצבאי צריכים להספיק גם לפני השירות וגם אחריו ללמוד לקיים את התורה וגם להגביר את איכות לימוד התורה לפני שיכנסו למחויבויות האחרות שאף הן חשובות מאוד אך צריכות להעשות בסדר ובזמן הנכון.

ז. בהלכה

המחבר בורה דעה סי' רמ"ו ס"ב קובע גם הוא ככלל שקודם ילמד תורה ואח"כ ישא אשה מאחר שריחיים בצוארו ואם אי אפשר לו בלא אשה מפני שיצרו מתגבר עליו, ישא אשה תחילה, וכן באבן העזר סי' א קובע זמן למצות פריה ורביה אך מסייג זאת"

ומיהו אם עוסק בתורה וטרח בה ומתיירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה מותר להתאחר ואח"כ מביא את הדוגמא של בן עזאי שדחה קיום מצות פ"ו ומסייג "והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו".

ח. סכום

- א. מהגמי' משמע שלימוד תורה אצל ת"ח צריך להיות קודם לנשיאת אשה ופרנסת הבית, ובוודאי שקודם לענין הרהורים.
- ב. לרוב הראשונים הגורם המרכזי בהתמודדות של לימוד תורה הוא הגורם "ריחיים בצוארו" דהיינו עול הבית ופרנסת משפחתו. גם מי שמזכיר את גורם הרהורים כמו ר"ת - בהבנה אחת שלו, בתו"ס - הרי זה אחרי שהסתדר ענין הפרנסה.
- ג. גורם הגיל של האדם נזכר בהקשר של קיום מצות פריה ורביה אך גם זה משמע שנדחה לזמן שאין לו קצבה מול לימוד תורה.

ד. הרמב"ם חוזר בכמה מקורות שלימוד תורה קודם לשאר משימות של האדם וגורם ההרהורים יכול להוות שיקול רק כשהגיע למצב שכבר אינו יכול ללמד תורה. וכן משמע במחבר ביו"ד ואבה"ע.

ה. גם הספק בלימוד התורה כדי לקיימה למעשה לבעל התניא וגם פגיעה באיכות לימוד התורה לר' משה פיינשטיין יהו גורמים ושיקול בדחיית זמן הנשואין.

ו. מכל האמור לעיל, בחור ישיבה צריך לשקול את זמן נשואיו כך שיספיק ללמוד תורה לפני ההתמודדות של נשיאת אשה ועול הבית, ובזמננו גם זמן השרות הצבאי הוא חלק מהעול המוטל עליו. לכן ישתדל ללמד לפני ואחרי השרות הצבאי אא"כ הוא מסודר בכל ענייני פרנסתו או כשיצרו מתגבר עליו ואינו יכול ללמוד תורה.